

TİYATRO ESERLERİNİN ÇEVİRİSİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Giriş

Günümüzde çeviri konusunda yapılan bilimsel araştırmalar büyük bir artış göstermektedir. Ancak ülkemizde tiyatro çevirisi konusunda yapılan bilimsel çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu çalışmada tiyatro eserlerinin çevirisine ilişkin görüşlerin yanı sıra öğrencilerin ve çevirmenlerin karşılaşılabilecekleri güçlükler ve bunların aşılması için izlenebilecek yollar Bertold Brecht'in "Mutter Courage und ihre Kinder" adlı dramından ve Thorten Wilder'in "The Matchmaker" başlıklı komedi oyunundan yapılan alıntılarla tartışılacaktır.

2. Tiyatro Eserlerinin Çevirisine İlişkin Görüşler

Çeviri olayı geçirdiği tarihi süreç içinde değişik boyutlarıyla tartışılmış ve ortaya çıkan görüşler, kaynak dil metnine bağımlı "birebir" çeviri (Wort für Wort-Überetzung) ve "serbest" çeviri (Freie Übersetzung) olmak üzere iki noktada odaklanmıştır, bugün çeviri literatüründe "birebir çeviriye" "anlamsal" çeviri ya da "anlam" çevirisi, "serbest" çeviriye de "iletişimsel" çeviri adı verilmektedir.

Newmark (1981: 45), şiir ve nesire göre tiyatro oyunlarının iletişimsel değerinin daha fazla olduğunu ve yapılacak olan çeviride de bu gerçeğin göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmektedir.

Mounin (1967: 137), tiyatro eserlerinin çevirisinde iletişimsel çeviri türüne önem vermekle birlikte, kaynak dil metninin üslûb (biçem) söz dizimi, gramer gibi biçimsel özelliklerinin de hedef dile olabildiğince aktarılmasının eserin edebi niteliğinin korunması açısından büyük önem taşıdığını ifade etmektedir. Moinin, bu arada sahnelenmek üzere yazılmış bir tiyatro oyununun sahnedeki etkisinin de analiz edilmesi ve bu etkinin hedef dil metninde yansıtılması gereğine işaret etmekte ve tüm bu unsurların aktarılmasında herhangi bir uyumsuzluk ortaya çıkar ve bir takım kayıpların kaçınılmazlığı söz konusu olursa, o takdirde çevirmenin tercihini öncelikle sahne etkisinin verilmesi yönünde kullanması ve bunu yalnız çevirmenin değil, aynı zamanda çeviriyi değerlendiren eleştirmenlerin ve yönetmenlerin de bir ilke olarak benimsemesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Öte yandan Welwarth (1981: 141), tiyatro di-

Yrd. Doç. Dr. Tahsin AKTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Dincay KÖKSAL

Gazi Ü. Eğitim Fak.

Yabancı Diller Eğitimi B. Öğr. Üyeleri

linin konuşmayı sağlaması ve anlatım doğruluğu ile üslûbu karşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Wellwart, serbest uyarlamalara ve okuyucunun seyircinin tahammül etmek zorunda kalacağı yapmacık birebir aktarımlara da karşı çıkmaktadır. Savunduğu şey, kaynak metin yazarının verdiği anlamı yok etmeden, çevirisi yapıldığı dilde söz konusu eserin o dildeki özgün metin gibi okunması ve anlamlı olmasıdır.

Edebi metin türleri arasında yer alan tiyatro oyuncularının çevirisinde kaynak dil metninin içeriği ile biçimsel özelliklerinin hedef dile eşdeğer bir düzencele aktarılmasını savunan Reib (1971: 40) da, tiyatro oyuncularının sahnelenmesinde görsel ve işitsel araçların yanında oyuncuların konuşma şekillerinin, jest ve mimik hareketlerinin, ses ve söz uyumlarının seyircileri etkilediğini vurgulamakta ve çeviri işleminde bu unsurların göz önünde bulundurulmasını önermektedir.

Zatlin (1994: 14), tiyatro oyuncularının sahnelenmesi konusunda görüşlerini sıralarken, icra edilen bir tiyatro metninin, anlamı oluşturan, çeşitli işaret sistemlerini içerdiğini ve seyircilerin seslendirilen diyaloglara karşı göstereceği tepkinin, aktörlerin sesleri ve konuşma üslûbları ile etkileneceğini belirtmektedir. Zatlin, bu görüşüyle kaynak metnin biçimsel özelliklerin hedef dilde göz ardı edilmeyeceğine ilişkin dikkatimizi çekmektedir.

Aynı görüşü paylaşan Schreiber (1993: 84-89) "Übersetzung und Bearbeitung" adlı eserinde konuya değinirken, tiyatro oyuncularının çevirisinde diyalogların bir dilden başka bir dile uyarlandığını, bu uyarlama işleminde söz konusu diyalogların asıl metnin özünden uzaklaşmadan hedef dilde tiyatro sanatının ilkelerine uygun olarak üretilmesi gerektiğini savunmaktadır.

İbrişoğlu (1989:114) da tiyatro oyuncularının çevirisinde günlük konuşma dilinin konuşulmasını öngören iletimsel çeviri yönteminin uygulandığını ve bu yolla seyircinin ve okurun olayları rahatlıkla anlamalarının ve bunlardan etkilenmelerinin hedeflendiğini ifade etmektedir.

Bu görüşlere dayanarak çevirmenin tiyatro oyunlarının çevirisinde kaynak metni öncelikle biçim ve içerik bakımından analiz etmesi, yani içeriğin nasıl bir düzencele sunulduğunu, nasıl bir dil kullanıldığını çözümlenmesi ve ardından sahne et-

kisini de dikkate alarak bunların hedef dilde en doğal karşılıklarını araştırması ve bulduklarını okuyucu ve seyircinin alışık olduğunu en yalan, anlaşılır bir dille aktarması gerektiğini söyleyebiliriz. Bu arada tiyatro dilinin kendine özgü bir takım nitelikleri olduğunu, bu dili jest, mimik, hareket, olay, oyuncu, diyalog ve sahne etkisi gibi etkenlerin belirlediğini de unutmamalıyız.

3. Dil Açısından Dikkate Alınacak Noktalar

Oyun metinlerinde kullanılan dil, diğer edebi metin türlerinde kullanılan dilden farklılıklar gösterir. Oyun dilini diğer edebi türlerdeki dilden ayrılan en önemli özellik, konuşma dilinin kullanılıyor olmasıdır. Oyunlar bu dile göre sahnelenir. Çeviride de bu dil yakalanmalıdır. Kullanılan bu dilin anlamlı ve etkin olabilmesi için, Nutku (1985: 53)' nun da dediği gibi seyircilerin kişisel ve konumsal çağrışımlarını göz önünde bulundurmamak gerekir. Ayrıca tiyatro dilinde seyircilerin anlamasını kolaylaştıracak olan hareketlerin de önemli bir yeri olduğunu belirtmeliyiz. Zira sözcüklerin tiyatrodaki tek başına, sözlük anlamlarıyla anlatımı sağlayamadığını, ancak onların gerektirdiği jest, mimik ve gövde hareketleriyle anlam kazandığını biliyoruz. Bundan dolayı oyun çevirmeni üzerinde çalıştığı tiyatro eserini çevirirken bu durumu dikkate almalı ve kendisini hem tiyatro yönetmeninin hem de seyircinin yerine koymalıdır. Nutku (1978:81) bu konuyla ilgili görüşlerini dile getirirken, oyun çevirisinde üzerinde önemli durulacak konuları üç noktada özetlemektedir:

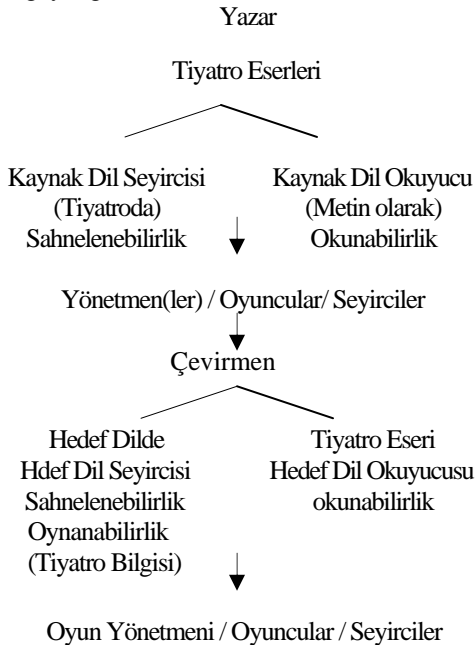
1. Çevirinin seyirci tarafından yadırganmaması
2. Oyuncunun kişileri canlandırma işleminde zorluk çekmemesi
3. Oyun, dil açısından yönetmeni uğraşmaması

Çevirmen, bunlarla birlikte oyun kişilerinin karakterine uygun konuşma biçimlerini hedef dilde eksiksiz olarak vermelidir. Bilindiği gibi oyun metninin dili, tiyatro sanatını yansıtacak şekilde dramatik özellikler de içerir. Kullanılan cümleler sahnelendiği zaman kısa bir süre içinde söylenmemesi gerektiğinden kısa ve yoğundur. Ayrıca oyuncunun nefes alabilmesi için durakla-

malar yer alır. Çevirmen bunları da dikkate almalı ve çeviride diyaloglar içinde ve aralarında oyuncuların nefes almalarını sağlayacak boşluklar, oyalayıcı sözcükler ve buna benzer teknikler kullanmalıdır.

Sıralamaya çalıştığımız bu unsurlar bir bütün olarak çevirmenin hem kendi anadilini hem de yabancı dili ve onun kültürünü iyi bilmesinin yanında, sahne estetiği, sahne tekniği ve ilkeleri, kısaca tiyatro konusunda geniş bilgi sahibi olmasını gerekli kılmaktadır. Zira oyun metinleri genellikle sahnelenmek üzere çevirilir. Sahne bilgisinden yoksun bir çevirmenin ortaya koyacağı ürünün sahnelenebilirlik ve oynanabilirlik açısından yeterli ve başarılı olabileceğini söyleyebiliriz.

Tiyatroda, Karayazıcı'nın (1992: 51) da belirttiği gibi asıl seslenen topluluk izleyicilerdir. Ancak tiyatro eserinin kendisi bir metin olarak ele alındığında ise, seslenen topluluk okuyuculardır. Bu iki farklı topluluğun aynı eserin iki değişik boyutuna olan yaklaşımı ve beklentileri farklıdır. Çevirmen eserin bu iki boyutunu (okuyucu-izleyici boyutunu) gözönüne alarak bir yandan oyun metninde bulunan göstergeleri dilbilimsel, anlamsal ve kültürel bağlamda çözümleyip, söz konusu metni yönetmenle birlikte sahne sürecine hazırlamak, diğer yandan metni sırf okuma amaçlı, yani yazılı bir metin olarak değerlendirmek ve bunun ilkelerine göre çevirmek zorundadır. Buna göre oyun çevirisinde izlenecek süreci şöyle bir çizelgeyle gösterebiliriz.

Bu çizelgede oyun yazarı, yönetmen, çevirmen, oyuncu ve seyirci ilişkisi açıkça ortaya konulmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere, yapılan oyun çevresinin dili yönetmen açısından sahnelenebilir, oyun açısından oynanabilir ve okur açısından ise, okunabilir olması gerekir. Bunu gerçekleştirecek kişi de oyun çevirmenidir.

Yaptığımız bu kuramsal açıklamalardan sonra, şimdi bu bölümde sözcüklerin, sözdilimsel yapıların, tiyatro eserinde kullanılan dilin çeviri metninde yansıtılması için yapılması gerekenleri; (i), sözcük düzeyinde; (ii), sözdizim düzeyinde; (iii), anlam düzeyinde olmak üzere üç alt başlık altında irdeleyelim.

3.1 Sözcük Düzeyinde

Daha önce de değindiğimiz gibi, tiyatrodaki sözcükler bağlamdan kopuk tek başlarına ve sözcükte verilen anlamıyla anlatımı sağlayamaz. Tiyatroda anlatım ancak sözcüğü kullanan konuşmacılar ile dinleyicilerin deneyimlerinin aynı yada benzer olmasıyla anlam kazanır. Aksi halde kullanılan sözcükler herhangi bir anlam taşımaz; sahne ve seyirci arasında kurulan organik bağ da kopar, dolayısıyla bildirişim meydana gelmez. Nutku (1978: 80), tiyatrodaki bir sözcüğün oyundaki duruma, olaylara, kişilere, konunun geçtiği döneme, yani oyunun genel havasına göre bir değer biçimi oluşturacağından söz etmektedir. Bu tespiti göre dinleyenlerin, bir sözcüğün anlamını anlayabilmesi için, o sözcüğün cümle kapsamı içindeki konumunu (bağlam içindeki anlamını) bilmesi gerektiği ortaya çıkıyor. Bu arada sözcüğün anlaşılmasına katkı da bulunan el, yüz, gövde hareketleriyle müziğin etkisini gözardı edemeyiz.

Der Weber: (zu Eilij): Tritt einmal vor, lab dich anfühlen, ob du Muskeln hast oder ein Hünchen bist. (Mutter Courage und ihre Kinder, Perde I)

Yukarıdaki almanca alıntıda geçen "Muskeln" ve "Hünchen" sözcüklerinin "kas, adale", "piliç" sözcük anlamlarıyla birebir Türkçeye aktarılması anlam bütünlüğünü sağlayamaz, bu sözcüklerden "Muskeln" metin bağlamında hitap edilen kişinin "güç ve kuvvetinin yerinde olup olmadığı" anlamını yansıtmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde aktarılması gerekmektedir. "Hünchen"

sözcüğünün de burada "ağzın süt kokuyor" yahut "ana kuzusu" şeklinde çevrilmesi, metnin anlam bütünlüğünün oluşmasını gerekli kılmaktadır.

Buna göre yukarıdaki alıntıyı Türkçe şöyle aktarabiliriz:

Çığırktan (Elife dönerek): Yaklaş biraz delikanlı, bakalım gücün kuvvetin yerinde mi? Yoksa ağzın sütümü kokuyor? Anlayalım.

Yine birinci perdenin başlarındaki cümlede yer alan:

Der Feidwebel: Willst du mich auf den Arm nehmen? Ich werde dir deine Freiheit austreiben (Mutter Courage und ihre Kinder, Perde 1).

"mich auf den arm nehmen" sözcük grubunun Türkçe'ye "beni kollarına almak mı (istiyorsun)? şeklinde değil de "benimle alay mı etmek (istiyorsun)? şeklinde aktarılması metin bağlamı açısından uygun olur. Aynı şekilde yukarıdaki alıntının ikinci cümlesinde geçen "deine Freiheit austreiben" ifadesini birebir (sözcük) çevirdiğimizde yine bir anlam bulanıklığı ortaya çıkacaktır. Söz konusu ifadeyle bir tehdit, yani yapılan bir alaya karşı kahramanın gösterdiği bir tepki açığa vurulmaktadır. Onun için "haddini bildirim", yahut "alay etmeyi öğretirim" şeklinde çevirilmesi yerinde olur.

Çavuş: benimle alay mı etmek istiyorsunuz? Alay etmeyi öğretirim sana.

Sözcük düzeyindeki aktarımlarda karşılaşılabilecek zorluklara ilişkin bir kaç örnek de İngilizce'den verelim.

Vandergelder: Not yours; Death and Damnation!

Not yours, idiot-mine!

(The Matchmaker, Perde 1)

Yukarıdaki alıntıda geçen "Dearth and Damnation! "söz grubunu Türkçe'ye sözcük sözcük çevirdiğimizde bir anlam bütünlüğü oluşturanlayız. Bu nedenle bu söz grubunun "Canın Cehenneme!" veya "Kahrolası" şeklinde çevrilmesi uygun olur.

Vandergelder: Senininki değil, Kahrolası! Senininki değil! Geri Zekat! Benimki

Yine birinci perdenin sonlarındaki

Cornelius (Rushing up the trapdoor): We are going to New York.

Get into your Sunday Clothers, Barnaby.

cümlede yer alan "Your Sunday Clothers" ifadesini "Pazar giysilerini" şeklinde çevrilmesi, ticaretle uğraşan Barnaby ve Cornelius'un pazara mal çıkaracakları bu nedenle Pazar için özel kıyafetleri giymeleri gerektiği düşüncesini uyandırır: Ancak Hristiyanlık âleminde insanların en güzel ve temiz giysilerini giyerek ibadet için bayrama gider gibi pazar günü Kilise'ye gittiğini okuyucu veya izleyici bilmeyebilir. Bu durumda yukarıda da belirtildiği gibi "birebir" çeviri, verilmek istenen anlamı bozacaktır. Bu sözcük grubunun "bayramlıklarını" şeklinde çevrilmesi daha uygun olacaktır.

Sözcük düzeyinde dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da sözcüklerin kişiler arasındaki ilişkiyi ve kişilerin ait oldukları sosyal grup veya tabakayı da gösterdiği için oyun çevirilerinde de sözcüklerin üslûb (biçem) farklılıklarını yansıtmak şeklinde seçilmesine çevirmen özen göstermelidir.

Brecht'in "Mutter Courage und ihre Kinder" adlı oyununun savaşta seyyar satıcılık yapan Mutter Courage'nin çocuklarıyla yaptığı konuşma üslûb açısından yönetimi temsil eden komutan, çavuş ve askerlerle yaptığı konuşmadan farklıdır. Şöyle ki çocuklarıyla konuşurken "informell", resmi olmayan senli benli bir konuşma; komutan, çavuş ve diğer kişilerle konuşurken ise "formel", resmi bir konuşma şeklini tercih etmektedir. Aynı durumu Wilder'in "The Matchmaker" adlı oyununda da görüyoruz. Bu oyunda patron durumundaki Vandergelder'in emrinde çalışan Cornelius, Hack-ı, Malachi. Stach ve Getrude ile konuşurken seçtiği sözcükler ve üslûb, son eşinin arkadaşları olan bayan Dolly Levi, bayan Flora Vay Huysen ile evlenmeyi düşündüğü bayan İrre Molloy ile konuşurken seçtiği sözcüklerin üslûbundan farklıdır. Vandergelder emrindeki kişilerle konuşurken resmi olmayan (informell) sözcükler kullanırken, söz konusu kişiler Vandergelder ile konuşurken kullandıkları sözcükler resim (formell) olmak durumundadır.

Ayrıca oyundaki özel isimler, çevirmen için bir sorun teşkil edebilir. Eğer bu isimlerin daha önce yapılmış geleneksel bir çevirisi yoksa bu durumlarda hedef dile ismi aynen hiç değiştirmeden kullanmak (transliteration) veya çeviri yazı yoluyla aktarmak çevirmenin kendi inisiyatifindedir.

3.2. Sözdilimi Düzeyinde

Günlük konuşma dilinde kullanılan cümleler tamamlanmaz. Ancak onların kullanıldığı bağlam. Eksik kalan kısımların anlaşılmasına ve anlamın çıkarılmasına yardımcı olur. Tiyatro oyuncularında da günlük konuşma dili kullanıldığında çevirmenin bu cümleleri tamamlamaya çalışması konuşma dilini yapay hale getirir:

DerKoch: Für dreißig..., nichtfür vierzig..., habe ich gesagt,für dreißig...

(Mutter Courage und ihre Kinder, Perde 2)

Aşçı Kırk... a değil, otuz...a, dedim, otuz.

Bu örnekte "kırk" ve "otuz" sözcüklerinden sonra "liraya" sözcüğünün eklenmesine hiç gerek yoktur. Zira eylemin sunduğu bağlamdan bir alışverişin söz konusu olduğunu, dolayısıyla burada kırk ve otuz rakamlarının para birimini gösterdiğini anlıyoruz.

Der Koch: Nicht mehr lang, dann muß er aufbrechen mit dem Regiment, wer weib, vielleicht in den Tod...

(Mutter Courage und ihre Kinder, Perde 3)

Aşçı: Bu son artık. Bundan sonra (o) alayla birlikte gitmek zorunda. Kim bilir, belki de ölüme

Bu örnekte de "ölüme" ifadesinden sonra "gidecek" veya "gitmek zorunda" yüklemelerinin söylenmesine gerek yoktur. Çünkü ilgili bağlam bunu işaret etmektedir.

Benzer bir örnek de Wilder'in "The Matchmaker" adlı oyunundan verelim:

Barnaby (centre of the group, with naive sincerity): I:...uh... to all the ladies in the world... may I get know more of them and... may I get to know them better?

(The Matchmaker, Perde 3)

Barnaby (grubun ortasında saf bir içtenlikle): Ben mi...uh... Dünyadaki bütün kadınlara... daha fazlasını tanıyabilir miyim?... ve onları daha iyi tanıyabilir miyim?

Burada "dünyadaki bütün kadınlara" ifadesinden sonra "içelim" veya "içiyorum" yüklemelerinin getirilmesine gerek yoktur. Ya da daha da ileri giderek "Kadehimi dünyadaki bütün kadınlara kaldırıyorum!" demeye de gerek yoktur. Eylemin geçtiği bağlam, Barnaby'in kadehini dünyadaki

bütün kadınlara kaldırdığını ve sonuçta da içeceğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Aynı durum-sahne yönergelerinde de görülmektedir.

Söz dizim düzeyinde dikkat etmemiz gereken diğer bir konuda da ilgili sözcüğü vurgulama olayıdır. Oyun metninde yer alan bir cümle doğru ve güzel çevrilmiş olabilir. Ancak vurgu ve tavır açısından yanlış yerleştirilmiş olan bir sözcük, cümlelerin iletmesi gereken bildirinin seyirciye veya okura yanlış gönderilmesine neden olabilir. Böyle bir durum, sonuçta sahnenin anlamının değişmesine ve dramatik olayın yitirilmesine de yol açabilir.

Der Feldwebel: Wie alles Güte ist auch der Krieg am Anfang halt schwer zu machen.

(Mutter Crouge und ihre Kinder, Perde!)

Bu konuşmanın iki ayrı çevrisi yapılabilir:

(1) Çavuş: Başlangıçta savaş da bütün iyi işler gibi güç gelebilir.

(2) Çavuş: Bütün iyi işler gibi başlangıçta savaşta güç gelebilir.

Olayların gelişiminden burada vurgulanması gereken sözcüğün "savaş" olduğunu anlıyoruz. Bu sözcüğün vurgulanması gerekir. Türkçe'de vurgulanmak istenin öge(ler) yüklemelerden önce yer almaktadır. Bu açıdan bakınca, doğru çeviri (2) olacaktır.

Başka bir örnek de İngilizce verelim:

Cornelius: Mr Stack, in this one day I've lost everything I own.

(The Matchmaker, Perde 3)

Bu konuşmayı da iki değişik şekilde çevirmek mümkündür.

(1) Cornelius: Bay Stack, bu bir günde sahip olduğum herşeyi kaybettim.

(2) Cornelius: Bay Stack, sahip olduğum her şeyi bu bir günde kaybettim.

Bu çevirilerin ilkinde bir anlam bulanıklığı vardır: Kişi, söz konusu günde bir şeyle sahip olmuş ve onları o gün kaybetmiş anlamı çıkmaktadır. İkinci çeviride ise, sahip olduğu her şeyi kişinin söz konusu günde kaybettiğidir. Burada sorun, çevirmenin "sözcük konusu günü" mü yoksa "sahip olduğu her şeyini" mi vurgulayacağına karar vermesidir. Burada olayların akışı, o gün başından geçen olayların Cornelius'un sahip olduğu her şeyi kaybetmesine neden olduğu çıkarımını

yapmamıza yardımcı oluyor. Türkçe'de sözdizimin esnekliğini doğru kullanmak gerekir. Buna göre doğru çeviri (2) olacaktır.

Söz dizimi, oyuncu açısından da önem taşımaktadır. Zira cümledeki sözcüklerin dizilişi oyuncunun hareketlerini de etkiler. Onun için cümlelerin vurgulanacak kısmının çevirmen tarafından iyi belirlenmesi ve bu vurgunun hedef dilin söz dizim kurallarının öngördüğü yerde yapılması, seyircilerin ve okuyucuların olayları daha iyi anlaması ve onlardan etkilenmesi bakımından önemlidir.

3.3. Anlam Düzeyinde

Çevirmenin oyun çevirisinde en önemli görevlerinden biri de sözcüklerin ne amaçla kullanıldığını doğru saptamasıdır. Hiç bir sözcük oyunun genel anlamından ve gelişiminden soyutlanmaz. Sözcükler göndergesel anlamlarında daha çok çağrışımsal anlamlar taşımaktadır. Bir sözcüğün kaynak dil okuyucusuna ve izleyicisine yaptığı çağırışım hedef dil okuyucusuna ve izleyicisine yapmayabilir. Hedef dil okuyucusuna ve izleyicisine aynı çağırışımı yaptırarak sözcüğü bulmak, çevirmenin sorumluluğundadır.

Okur/ Yazar Açısından

Bir oyun metninin çevrilmesinde güdülen asıl amaç, kuşkusuz onun başarılı bir şekilde sahnelenmesini sağlamaktır. Ancak bununla birlikte sahnelenmek kaygısı ve amacı taşımayan yalnızca okur odaklı yazılmış oyunlarda bulunabilir. Bu tür metinlerde, Karayazıcı (1992: 42)'nin da belirttiği gibi, oyuncular için gerçek anlamda gerekli olan hareket, olay, oyuncular, mimik, diyalog gibi unsurlar bulunmadığından bunların çevirisinde karşılaşılan sorunlar, sahnelenen ve sahnelenme amacıyla yazılan metinlerden ayrı olarak değerlendirilmesi ve genellikle yazınsal çeviri sorunları kapsamında ele alınıp çözümlenmesi gerekir.

İzleyici ve Oyuncu Açısından

Çevrilen oyun metnini sahneye koyacak, karakterleri oynayacak oyuncuları seçecek ve seyredilebilir hale getirecek olan kişi yönetmendir.

Ancak izleyici, yönetmen ile karşı karşıyadır. İzleyicinin oyunu izlerken olaylar ve kişiler arasında bağlantı kurmasına ve dolayısıyla oyunu anlamasına yardımcı olacak olan temel öğelerden biri konuşmalardır. Zira konuşmalar "kişilerin yapısını, toplumdaki yerini, ruh durumunu ve düşünsel eğilimlerini" (Nutku, 1985: 54) belirler. Bu bakımdan oyun çevirisinde karakterler arasındaki ayrımı iyi yansıtılmalıdır. Çevirmen, oyundaki kişileri konuştururken her bir kişinin keniden özgü karakteri olduğunu gözardı etmemelidir. Hatta aynı karakterin kullanıldığı dilin ve takındığı tavrın sosyal ilişkilere göre değişebileceğini ve bu nedenle karakteri oyunun her yerinde aynı üslûpla konuşturamayacağını da bilmesi gerekir.

Sonuç

Bu çalışmada tiyatro eserlerinin çevirisine ilişkin görüşlerin yanısıra, oyun çevirmeninin dil, okur/yazar, izleyici oyuncu açısından dikkate alması gereken bazı önemli sorunlar Bertold Brecht'in "Mutter Courage und ihre Kinder" ve Thornton Wilder'in "The Matchmaker" adlı oyunlarına göndermeler yapılarak tartışılmıştır.

Bu tartışmalar ışığında, çevirmen diğer edebi metin türlerinde olduğu gibi, oyun metnini organik bir bütün olarak ele almalı ve şu etkinlikleri yapmalıdır:

* Çevirmen, metni baştan sona kadar büyük dikkatle ve özenle okumalı

* Oyunda yer alan karakterleri ve karakterler arasındaki ilişkileri çözümlmeli

* Metinde yapılan göndermeleri gözden kaçırmamalı

* Belirli bir karakterin bireysel dil kullanımını (idelect) belirlemeli ve bunu oyun boyunca tutarlı bir şekilde yansıtmalı

Sıralamaya çalıştığımız bu etkinliklerin yanında çevirmen, metindeki diyalogların "konuşulabilirliğine" dikkat etmeli ve bunun böyle olup olmadığını anlamak için şunları yapmalıdır:

* Çevirdiği her bir cümleyi yüksek sesle okumalı ve başkalarına okutmalı

* Oyun yazarlarının yaptığı gibi yapılan provalara ve icraya dayalı olarak metinleri yeniden düzenlemeli

* Değerlendirme sürecinin bir yerinde yapılan çevirinin doğruluğunu sağladıktan sonra kaynak dil metine bakmadan çevrilen oyun metninin tümünü düzeltmelidir.

Tüm bunların eksiksiz olarak yapılabilmesi

ve dolayısıyla çevrinin başarılı olabilmesi için, çevirmenin kaynak ve hedef dile hakim olması ve yeterli düzeyde tiyatro bilgisine sahip olması gerekir. Unutmamak gerekir ki roman veya kısa hikaye çevirisinde başarılı olan bir çevirmenin, oyun çevresinde yetersiz kalması olasıdır.

KAYNAKLAR

BRECHT, Bertold

1967 "Mutter Courage und ihre Kinder", In: Gesammelte Werke, Suhrkamp Verlag, Frankfurt.

İBRİŞOĞLU, Zehra

1989 "Problemeder Dramenübersetzung am Beispiel Bertold Brechts", In: Übersetzer Workshop, Ankara, s. 113-117.

KARAYAZICI, Berlin

1992 "Tiyatro Dili ve Çeviri" Çeviribilim ve Uygulamaları **H. Ü. Edebiyat Fak., Mütercimlik ve Tercümanlık Böl. Dergisi**, Ankara, s. 41-54.

NEWMARK, P.

1981 Apporoches to Translation, New York and Toronto, Pergamen Press.

NUTKU, Özdemir

1978 Oyun Çevirilerinde Konuşma Dilinin Önemi", **Türk Dili Dergisi**, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, sayı: 322, Ankara, s. 79-85.

1985 **Uzatmal Geceler**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

MOUNİN, Georges.

1967 Die Übersetzung, Geschichte, Theorien, Anwendung, Nymphenburger Verlagshandlung, Munchen.

REİB- Katharina

1971 Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik, Max Hueber Verlag, München.

SCHREİBER, Michael

1993 Übersetzung und Bearbeitung, Gunter Nar Verlag, Tübingen.

WELLWARTH, G.E.

1981 "Special Considerations in Drama Translation", **Franslation Srectrum**, ed. Marilyn Gaddis Rose, Albany: State University of New York Press, (140-146).

WILDER, Thorton,

1992 The Matchmaker, Our Town Other Plays, Renguin Plays.

ZATLİN, Phylls

1994 "Observations on Theatrical Translation", Translation Review.